

TRILOGIA EUA

[John Roderigo Dos Passos (1896-1970): *The 42nd Parallel* (*El paral·lel 42*, 1930), *Nineteen Nineteen* (*L'any 1919*, 1932) i *Big Money* (*Diner llarg*, 1936), Barcelona, Edicions 62, traducció de Manuel de Pedrolo]

Rafa Gomar*

En primer lloc, i d'una manera general, caldria tenir en compte els paràmetres literaris en què es mou l'autor en el moment d'escriure i publicar la Trilogia i sobretot la novel·la anterior, *Manhattan Transfer* (1925), una altra fita important en la seua trajectòria literària. El precedent de les tendències objectivistes del segle XX és la novel·la testimonial del naturalisme, i els autors més destacables de la nova novel·la són, entre altres, Zola, Dostoievski i Henri James. Hi ha diverses tendències estètiques o estils narratius, però el canvi més significatiu de punt de vista de la novel·la del XX podríem dir que s'inicia d'una banda amb *A la recerca del temps perdut*, de Marcel Proust (1871-1922), que com sabeu és una col·lecció de set novel·les escrites entre 1908 i 1922 i publicades entre 1913 i 1927; de les set, les tres darreres són pòstumes. De l'altra, amb l'*Ulisses* de James Joyce (1882-1941), publicada el 1922; amb *La consciència de Zeno* d'Italo Svevo (1861-1928), publicada el 1923; i li segueixen les publicacions d'*El procés* (1925) i *El castell* (1926), de Frank Kafka (1883-1940); *L'habitació de Jacob* (1922) i *Mrs. Dalloway* (1925), de Virgínia Woolf (1882-1941); *La muntanya màgica* (1924), de Thomas Mann (1875-1955); *Contrapunt* (1928), d'Aldous Huxley (1894-1963); *Berlín Alexanderplatz*, (1929) d'Alfred Döblin (1878-1957), o *El soroll i la fúria* (1929), de William Faulkner (1897-1962).

*Aquest article és un homenatge al seminari de literatura on, gràcies a la generositat del meu amic Joan B. Llinares, he pogut assistir durant set anys i, en especial, als amics que formen la colla que podria anomenar de l'Octubre: Joan Costa, Isidre Crespo, Joan B. Llinares, Javier Llop, José Mª Monzó, Josep Lluís Porcar i Voro Signes.

John Dos Passos (1896 - 1970)

A més a més, pel que fa a la forma, hom considera un antecedent de la literatura hipertextual i la vulneració de la forma l'obra de nou volums titulada *Vida i opinions del cavaller Tristram Shandy*, publicada entre 1759-1767, l'autor de la qual és Laurence Sterne (1713-1768).

Totes aquestes novel·les són considerades per les seues aportacions com a fites importants dins la història de la literatura contemporània, les quals, com una premissa general i bàsica, podríem dir que descriuen en funció de la consciència de qui les percep. En aquesta nova concepció, tenen una influència directa els nous coneixements científics, l'impacte de la revolució de l'art i els seus moviments més avantguardistes, el cinema, la psicoanàlisi i el behaviorisme o conductisme.

Atreta sobretot per França i Itàlia, la sensibilitat americana s'havia orientat cap a la cultura europea des de finals del XIX i principis de XX, però el contacte massiu va ser amb la Guerra del 1914. París seria la capital literària, artística i cultural d'aquesta dècada: el dadaisme, el surrealisme, el cubisme, el *bel spirit*, la casa i també l'obra literària, en molts aspectes innovadora, de Gertrude Stein (1874-1946), la vida quotidiana i nocturna... Tenint com a punt de partida la Primera Guerra Mundial, els nous realismes sorgeixen en la dècada que abasta de 1920-1930.

Entre aquestes coordenades, Dos Passos representa un pas endavant i decisiu en la història de la literatura i la modernitat literària, i tant amb *Manhattan Transfer* (1925) com amb la Trilogia EUA, va convulsar els fonaments de la narrativa tradicional estatunidenca i europea utilitzant tècniques narratives innovadores. És a dir, Dos Passos estableix un canvi de rumb en el tractament del realisme tradicional i crea noves tendències i modernitat sobre el realisme social simple i/o el naturalisme, que s'havia expressat fins aquell moment.

Hem de tenir en compte, tanmateix, que els escriptors nord-americans incorporen les noves tècniques narratives, però en comptes d'usar ressorts psicològics, empren un enfocament conductista, és a dir, valoren les relacions directes o quasi directes, els estímuls i les respostes, i pensen que la fisiologia i la influència dels factors ambientals dominen sobre els factors innats. Així, la realitat psicològica dels personatges queda reduïda a una sèrie

de comportaments, sotmesos a un ajust mecànic que percep un observador exterior que ben bé podria representar-se en el límit de les coordenades de l'objectiu d'una càmera fotogràfica. Són escriptors d'acció, escriptors que esquiven la introspecció, tot i que això puga semblar superficial o elemental. Per dir-ho d'una manera general, els agrada més la sociologia que la psicologia.

La Trilogia EUA abasta cronològicament des de 1898 fins a la vespra de la gran depressió de 1929 i el crac financer de Wall Street. Se suposa que els trenta anys que narra la trilogia són el pas dels anys gloriosos dels EUA, però gloriosos per a qui, per a quins estaments socials, ens preguntarà Dos Passos.

Des del punt de vista formal, la Trilogia EUA crea una simbiosi entre la novel·la popular i l'avantguarda, i n'empra les tècniques característiques, com ara el monòleg interior aparentment caòtic i més o menys absurd, el sentit de l'el·lipsi, el contrapunt (s'alternen

les accions simultànies que avancen en paral·lel i s'entrecreuen diverses històries personals), els relats paral·lels i simultanis, així com d'altres recursos narratius utilitzats ja per la literatura anterior.

La Trilogia EUA s'estructura com un *collage* al voltant de quatre eixos que són complementaris entre si i van alternant-se amb la finalitat última d'establir una solució a la narració subjectiva. Els quatre eixos són: el primer, la ficció narrativa purament dita, en la qual descriu la vida de dotze personatges. El segon el constituïrien

els denominats *Noticiaris* (*Newsreel*), conformats per cançons, notícies de premsa, fragments de discursos, etc., els quals serveixen per a establir uns paràmetres del període narrat i situen les vides en un context general. Al mateix temps, però, en alguns moments — basant-nos en la fina ironia i fins i tot el sarcasme emprat en alguns comentaris— podríem pensar també que es tracta de reflectir algunes de les mentides que la classe dominant transmet a la població. Per dir-ho d'una manera més col·loquial, les notícies, les agències de notícies, també tenen amo i segurament per això Dos Passos se'n burla de tant en tant.

Els noticiaris tenen un caràcter ambiental i la configuració dels quals conforma un decorat d'estructura reticular, talment un joc d'espills; una xarxa que uneix amb els seus nusos una sèrie de vasos comunicants entre el contingut i l'estructura; una mena de ressonàncies que anticipen o vibren després —encara que no sempre— dins les històries i s'enllacen d'uns capítols a altres, d'un volum als altres. En qualsevol cas, sovint caldria buscar el veritable significat o l'entorn dels titulars de les notícies, ja que després del transcurs dels anys, algunes són difícils d'interpretar per al lector actual i resulta molest haver d'emmarcar-les en el temps cada vegada, tot i que no és necessari. El més important, però, d'aquests noticiaris, és que Dos Passos obliga el lector a canviar de mentalitat lectora i relacionar-se amb l'hipertext, talment com si sentira les notícies de la ràdio o fera zàping televisiu, i descansara de la pura ficció.

Un tercer eix de la Trilogia són els breus resums biogràfics de les vides de personatges rellevants en la vida i societat americana, comentaris en contrapunt amb els succeïts descrits o suggerits que moltes vegades volen significar els valors amb què la societat i la mentalitat americana se sustenta (Henry Ford, Isadora Duncan, T.W. Wilson o J.P. Morgan).

El quart eix és *L'ull de la càmera* (*Camera Eye*) i està construït amb pinzellades de contingut autobiogràfic o de records familiars —de xiquet en el primer volum i d'adult en el segon i el tercer—, expressades amb un llenguatge més proper a la poesia que a la prosa, i sovint difícil d'interpretar, però que al meu parer tenen molt d'interès, estan molt ben escrits i enclouen el lector en un ambient

subjectiu, de vegades oníric i íntim, que també trenca la dinàmica frenètica de la pura ficció narrativa. Aquest recurs també és una tècnica original i eficaç; una aportació que interromp el discurs narratiu per a introduir fluxos de consciència amb un narrador independent no especificat explícitament, una veu llunyana que sovint s'identifica amb el mateix autor i on també hi ha una ruptura formal de l'estructura lingüística, de la sintaxi, la supressió de pauses, dels signes de puntuació...

Amb tot, la Trilogia de Dos Passos construeix una novel·la polifònica on s'integren les diverses veus. El lector, doncs, ha d'entendre la diversitat, però ha d'assumir que predomina l'harmonia coral. Es tracta d'un llenç impressionista de grans dimensions que va configurant-se a poc a poc amb pinzellades diverses i colors contrastats, on el lector ha de veure el conjunt harmònic de cada volum i cada espai, però sense perdre mai de vista una premissa bàsica: en aquestes novel·les preval el tapís sobre els fils i es busca l'objectivitat amb la suma de subjectivitats. És a dir l'escriptor configura la Història amb majúscula a base de petites històries contrastades i múltiples. Un muntatge de tipus simultani que empr elements i recursos subjectius del surrealisme, del dadaisme i del muralisme mexicà (Rivera i Orozco) amb impressions sensorials molt freqüents, les olors sobretot. Dos Passos està molt familiaritzat amb les avantguardes cinematogràfiques i pictòriques —recordem que ell també era pintor—, i la Trilogia no és tan sols un mer exercici formal capritxós, sinó la conseqüència estructural coherent d'una experiència com la guerra, la qual ha trencat l'harmonia de la pau i ha instaurat un sistema social que esquinça l'equilibri dels elements que el configuren. Per tant, sempre fidel al naturalisme, es tracta d'una estructura formal que s'adequa a la vivència desintegrada i trencada de la gent que li ha tocat viure la guerra i el capitalisme més ferotge.

Com a narrador, Dos Passos transcriu el que veu, el que escolta, el que ol. Fuig de fer una obra transcendental, en el sentit d'elaborar un llibre profund i definitiu, amb un to més o menys solemne. Conta, descriu i deixa lliures no sols els seus personatges, sinó també el lector. No moralitza, no dóna lliçons ni receptes; no hi ha ètiques ni ensenyances. És el lector el que ha de traure les seues pròpies

conclusions a partir del que llig, d'allò que li mostra la càmera. Són descripcions des de fora i la capacitat de suggeriment l'estableix l'escena, no el pensament. Açò és una altra innovació de Dos Passos, un avanç expressiu determinant que incorporaran d'altres escriptors en el futur. Potser no fóra el primer en emprar-lo, però sí el primer que el va explotar amb tan bona acceptació.

Els personatges tenen una personalitat concreta, però són semblants en la manera de viure i la falta de finalitat i d'escrúpols. Materialistes dominats pels instints, el sexe, l'estómac o simplement moguts per sobreviure, són gent solitària, de conductes més aviat absurdes, en un món estèril, violent, moralment dominat per la guerra, l'economia i la lluita de classes. Gent fugissera, desubicada, amb conflictes familiars, laborals, sense arrels, sense vinculacions emocionals ni responsabilitats. Tots els personatges semblen impregnats d'una mena de desgràcia col·lectiva, la causa de la qual rau en el fet d'estar immersos en la societat capitalista. Són persones que estan en constant moviment, com si patiren un desfici interior permanent que els obliga a fugir del lloc on habiten; una mentalitat totalment contrària a allò que hom anomena estabilitat. La realitat íntima o no existeix o se'ns presenta truncada en un joc d'imatges dislocades, de vegades confuses, en distints temps i espais.

En aquest sentit, una altra de les constants en les accions dels personatges és l'alcohol. Està sempre present i sura i acompanya la majoria de les seues escenes. Les vivències bèl·liques i les seues conseqüències afegides al capitalisme són un entorn hostil que obliguen els personatges —la majoria joves— a ser poc reflexius, arribistes, grimpaies, borratxos o explotadors, i que viuen obsedits pel present i mostren un comportament individualista, de poca maduresa personal. Personatges polièdrics que reaccionen segons les circumstàncies externes, que responen més o menys bruscamment davant de qualsevol adversitat, sense cap patró ètic.

Una altra de les característiques de Dos Passos en la Trilogia és la concepció de la integració de la individualitat en l'àmbit social, plasmada magistralment en l'última escena de *1919*, com a colofó de la segona part de la Trilogia, i on descriu l'evidència del triomf de les classes dominants. Aquesta escena la protagonitza John Doe. Doe no és ningú; i no és ningú perquè som tots, és el ciutadà anònim que

ha perdut la individualitat. Ací tornem a la visió global i conjunta, al quadre sobre les pinzellades; l'harmonia de la veu col·lectiva sobre les individuals, al tapís sobre els fils, és a dir, la societat sobre els individus. John Doe representa l'abús econòmic i l'explotació dels que destrueixen i redueixen al no-res els individus, sobretot els qui no aconsegueixen adaptar-se a l'engranatge del sistema (ací entraria el concepte de fracàs o èxit social); la tensió constant entre l'ordre d'una classe privilegiada i l'anomenat desordre. Per això Wilson ho entén així i posa les roselles sobre Doe, perquè celebra que el poder polític i econòmic que ell representa, ha triomfat: als EUA amb el patriotisme i a l'estranger amb l'imperialisme. Wilson mateix diu «L'única manera de preservar els beneficis de la pau mundial serà dominant-la», i la pau es domina amb el capitalisme estatunidenc que ha triomfat sobre la base de l'economia i els canons.

John Doe també podria ser el símbol del final dels moviments obrers i les lluites desenvolupades per les coalicions obreres, pels pacifistes i els camperols; el final de la força col·lectiva estructurada. A partir d'ara, l'opinió de l'esquerra, de l'extrema esquerra, serà amagada, marginalitzada o reprimida sota l'empara del patriotisme més exacerbada i l'esforç de la guerra.

Amb tot, caldria comentar que en el tercer volum de la Trilogia, sobretot la part final, *Dos Passos* empra un to èpic travessat per l'amargura. Ens mostra una Amèrica vencedora dirigent del capitalisme, i una altra vençuda: el fracàs i la repressió de la classe obrera i del moviment sindical, i l'abocament a la marginació de molts dels seus components. En aquest sentit, resulta curiós que un escriptor que fins i tot s'avança als impactes que tindran els efectes del capitalisme sobre l'ecologia i els problemes ambientals, i intenta fer una novel·la coral per reconstruir la veritat d'Amèrica, parli tan poc dels afroamericans i la seua situació social i, menys encara, per no dir pràcticament gens, dels indis americans. Fet i fet, *Dos Passos* és una americà a qui no li agrada la societat americana. Ell n'havia imaginat una altra i reflecteix un escepticisme sobre la condició humana. Sembla dir-nos que no salva a ningú perquè no es pot salvar ningú en un context on prima la guerra i el valor dels diners per damunt de qualsevol altra consideració.

Sóc escriptor i lector bàsicament de contes, i sovint tinc la sensació que l'escriptor s'allarga i es recrea massa sense aportar res de nou,

talment com si el temps narratiu s'aturara repetitivament; però una cosa es allargar sense avançar, sense aportar res nou, com ara quan el narrador t'explica tres vegades com es prepara la maleta qualsevol personatge, repeteix com li agrada prendre el cafè o el te a les cinc, cada vesprada o descriu sense cap rellevància. Dos Passos no està en aquesta línia. Sempre avança, tot i que evidentment l'estructura és la mateixa i el món narratiu també. Una novel·la ha de ser un univers narratiu coherent en si mateix i la Trilogia ho és al llarg de les més dels centenars de pàgines que la conformen.

Encara que ara ja entraré dins del territori dels gustos personals, crec que Dos Passos domina el ritme de les seqüències i la visualitat parcial i global de la novel·la. El seu estil és àgil, vigorós, contundent, sense floritures; conté sobrietat i força expressiva. Moltes de les imatges i les escenes que trobem al llarg del llibre són un portent d'habilitat literària, i solen estar carregades d'humor, de poesia, de desesperança, de violència, d'una sensibilitat extraordinària. En qualsevol cas, des de les més quotidianes a les més cruels, totes estan tractades sense èmfasi ni afectació, i ressalta ben sovint una subtileza encomiable.

Cada autor concep el món literari que vol mostrar amb un ritme, una distància i unes característiques que hem de respectar. Potser més de mil set-cents pàgines siguin massa per a algunes persones, però hem de sospesar els anys que abasta la novel·la i reconèixer que a nosaltres, sobretot en els temps que corren, de vegades ens domina l'ansietat i la pressa, i llavors el plaer de llegir es dispersa. Hem de mantenir la calma lectora, perquè al meu parer estem davant d'un escriptor esplèndid i paga la pena recrear-se i gaudir de la prosa d'un dels renovadors de la literatura universal contemporània. La Trilogia EUA és una obra imprescindible.

I per últim, voldria comentar que John Dos Passos era un enamorat del nostre litoral, de fet va escriure un poema dedicat a Dénia aparegut en el seu llibre *A pushcard at the curb* el 1922, sis anys després d'haver-la visitada, en el qual afirma que sent tan jove, no hi hauria cap altre lloc en el món on se sentiria més feliç de morir. Un fragment d'aquest poema llarg que comença «Seria bell morir a Dénia...» es reproduïx en una placa anònima col·locada al Cementiri dels Anglesos de Dénia, sobre un dels monòlits, concretament el dedicat a la família britànica Rankin:

Seria bell morir a Dénia
 jove en l'ardorós vigor del sol
 reposat en el blau cremant de la mar
 en el reclam persistent dels pujols de ferro:
 Dénia, on la terra és roja com el rovell
 i els pujols són del color de la cendra.
 Oh, podrir-se en el sòl aspre
 fondre's en el foc omnipotent
 d'aquest déu blanc i jove, l'incandescent déu solar
 per trobar una sobtada resurrecció
 en el càlid raïm nascut de la terra i la llum
 que les dones joves i els nens xafen
 convertint-lo en most que farà rajar per a generacions futures
 un vi ple de la terra
 del sol.

[traducció del poema a cura de Carles Mulet]

